

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра педагогіки початкової освіти

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор

“ _____ ” _____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Толерантність в інклюзивному процесі

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань	<u>01 «Освіта\Педагогіка»</u> (шифр і назва напряму підготовки)
Спеціальність	<u>013 «Початкова освіта»</u> (шифр і назва спеціальності)
Факультет	<u>Педагогічний</u> (назва факультету)

Івано-Франківськ – 2019 рік

Робоча програма **Толерантність в інклюзивному процесі**

(назва навчальної дисципліни)

для бакалаврів за напрямом підготовки 013 «Початкова освіта», спеціальністю «Початкова освіта».

Робоча програма складена кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри педагогіки початкової освіти **Липою І. Ю., Н. О. Матвєвою**

Робоча програма схвалена на засіданні кафедри педагогіки початкової освіти (протокол № 1 від 28 серпня 2019 р.)

Завідувач кафедри _____
підпис

Оліяр М. П.
прізвище, ініціали

Затверджено науково-методичною радою педагогічного факультету (протокол № __1__ від __30 серпня__2019 р.)

Голова науково-методичної ради педагогічного факультету

Кондур О. С.
прізвище, ініціали

Декан _____
підпис

Кондур О. С.
прізвище, ініціали

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Навчальна дисципліна за вибором студентів	
	Напрямок підготовки 013 Початкова освіта		
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат, доповідь		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		7-й	7-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання - аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	12 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Індивідуальні заняття	
		–	
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Індивідуальні завдання:			
		Вид контролю: Залік (7 семестр)	Вид контролю: Залік (7- семестр)

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:
для денної форми навчання – 30:60 (33% : 67 %)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Робоча навчальна програма з курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» є нормативним документом ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», який розроблено кафедрою педагогіки початкової освіти на основі освітньо-професійної програми підготовки студентів відповідно до навчального плану для напряму підготовки «Початкова освіта» денної та заочної форм навчання.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

Мета навчальної дисципліни полягає у підготовці студентів до навчально-виховної діяльності з учнями з особливими освітніми потребами; ознайомленні майбутніх фахівців із принципами організації інклюзивного середовища у ЗЗСО, особливостями педагогічної діяльності вчителя у роботі з учнями щодо виховання толерантного ставлення до учнів з особливими потребами та формування навичок культури поведінки у дітей з різними видами нозологій.

Завдання навчальної дисципліни: сформувати фахові компетентності на основі знань про толерантність як соціокультурне, психологічне і педагогічне явище в контексті парадигматичних змін в підходах до вивчення особистості та розкриття особистісних механізмів толерантної поведінки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: теоретичні основи толерантності як якості особистості; відмінності між толерантністю та інтолерантністю; «кордони» толерантності; базові засади методики виховання толерантності (мета, завдання, етапи, зміст).

вміти: визначати рівень розвитку власної толерантності; підбирати та проводити тренінгові вправи на розвиток толерантності учасників освітнього процесу загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання; розробляти шляхи розвитку толерантності для будь-якої особистості.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування таких **компетентностей:**

- здатність розв’язувати практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов;
- здатність оволодівати сучасними інноваційними, методичними підходами, методиками щодо розвитку й виховання учнів початкової школи;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми в процесі професійно-педагогічної діяльності, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність спілкуватися, розуміти чужу і продукувати власні програми комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії;
- здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських

- та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики;
- спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності;
 - здатність до ефективної міжособистісної взаємодії;
 - здатність до адаптації в нових ситуаціях, що передбачають навчання, розвиток і виховання молодших школярів, створення атмосфери комфорту;
 - здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє розвитку й саморозвитку учнів;
 - здатність до організації навчальної діяльності у початковій школі у відповідності до вимог НУШ;
 - здатність до розвитку учнів початкової школи як суб'єктів освітнього процесу на основі знань та умінь про їхні вікові, індивідуальні особливості та соціальні чинники розвитку;
 - здатність до застосування знань про особливості комунікативної діяльності учнів початкової школи, взаємостосунки вчителя та учнів, закономірності педагогічного спілкування, соціальної ситуації, ситуацій міжособистісної взаємодії;
 - здатність до проектування, організації, оцінювання, рефлексії та коригування навчально-виховного процесу в початковій ланці освіти;
 - здатність актуалізувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії й тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності.

Вивчення курсу *«Толерантність в інклюзивному процесі»* вирішує поставлені завдання за умови нерозривної єдності та взаємодії з суміжними науками: філософії, психології, педагогіки, соціології, етики.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I

Толерантність як суспільний феномен

Тема 1. Толерантність: визначення, історія, параметри та складові. Поняття толерантності. Історичний розвиток проблеми толерантності. Вплив на формування нашої думки про іншу людину. Параметри толерантної особистості.

Основні поняття теми: толерантність, інтолерантність, терпимість.

Рекомендована література: [4; 18; 60; 65; 75; 84].

Тема 2. «Кордони» толерантності та інтолерантності. Основні показники толерантності. Межі інтолерантності. Диференціальні ознаки толерантності та інтолерантності.

Основні поняття теми: безпринципність, цинізм, пасивність, толерантність підкорення, толерантність корисливості.

Рекомендована література: [13; 19; 20; 21; 31; 38; 43; 62; 82; 87].

Тема 3. Комунікативна толерантність: поняття, складові, види, рівні. Поняття комунікативної толерантності. Основні підструктури особистості, які забезпечують комунікативну толерантність особистості. Особливості поведінки педагога з низькою комунікативною толерантністю.

Основні поняття теми: толерантність, комунікація, комунікативна толерантність.

Рекомендована література: [1; 2; 7; 14; 28; 37; 53; 54; 86].

Змістовий модуль II

Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства

Тема 4. Толерантність як інтегральна особистісна характеристика. Психологічна структура толерантності. Рівні прояву толерантності. Показники толерантності. Кодекс толерантності. Комунікативна компетентність як основна риса толерантного педагога. Проблема формування толерантного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку у майбутніх педагогів.

Основні поняття теми: комунікація, компетентність, комунікативна компетентність.

Рекомендована література: [4; 12; 21; 26; 31; 54; 77; 81].

Тема 5. Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії. Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємостосунків. Завдання, які необхідно вирішувати педагогу для виховання толерантності. Методи виховання толерантних взаємостосунків.

Основні поняття теми: толерантність, інклюзія, педагогічна толерантність.

Рекомендована література: [2; 12; 14; 16; 23; 29; 34; 36; 41; 42; 57; 79].

Тема 6. Методика виховання толерантності. Методика виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання. Методика виховання толерантності у педагогів в умовах інклюзивного навчання. Методика виховання толерантності у батьків в умовах інклюзивного навчання.

Основні поняття теми: толерантність, інклюзія, педагогічна толерантність.

Рекомендована література: [5; 7; 10; 16; 21; 34; 42; 48; 91].

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лк	пр	лаб	інд	с.р.		лк	пр	лаб	інд	с.р.
	90	12	18	–	–	60	90	4	6	–	–	80
Модуль 1												
Змістовий модуль I.												
Толерантність як суспільний феномен												

Тема 1. Толерантність: визначення, історія, параметри та складові	14	2	2			10	14	2	2			10
Тема 2. «Кордони» толерантності та інтолерантності	14	2	2			10	10					10
Тема 3. Комунікативна толерантність: поняття, складові, види, рівні	16	2	4			10	20					20
Разом за змістовим модулем 1	44	6	8			30	44	2	2			40
Змістовий модуль II. Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства												
Тема 4. Толерантність як інтегральна особистісна характеристика	14	2	2			10	14	2	2			10
Тема 5. Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії	16	2	4			10	10					20
Тема 6. Методика виховання толерантності	16	2	4			10	12		2			10
Разом за змістовим модулем 2	46	6	10			30	10	2	4			40
Усього годин	90	12	18			60	90	4	6			80

5. Теми семінарських занять

6. Теми практичних занять денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1.		
1.	Філософські та соціальні засади толерантності	2
2.	Толерантність як риса світоглядної позиції	2
3.	Моральна цінність толерантності та проблема її меж	2
4.	Психологічні умови та виклики толерантності	2
Змістовий модуль 2.		
5.	Психологічні передумови та виклики толерантності	2
6.	Толерантність як інтегральна особистісна характеристика	2
7.	Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії	2
8.	Виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання	2
9.	Психологія інтолерантності	2

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Толерантність як суспільний феномен		
1.	Філософські та соціальні засади толерантності	2
Змістовий модуль 2. Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства		
2.	Психологічні передумови та виклики толерантності	2
3.	Виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання	2

7. Теми індивідуальних завдань

8. Самостійна робота

денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Толерантність у контексті процесів глобалізації та детрадиціоналізації сучасних суспільств	2
2.	Аксіологічні у змістовлення толерантності у повсякденні як	2

	вітакультурного явища	
3.	Соціально-філософська рефлексія толерантності	2
4.	Соціальні форми становлення толерантності	2
5.	Толерантність як культурна норма	2
6.	Толерантність як аспект соціальної справедливості	2
7.	Толерантність і філософська категорія свободи	2
8.	Ситуація морального вибору і толерантність	2
9.	Моральні межі толерантності	2
10.	Толерантність і світогляд	2
11.	Історіогенез аспектів толерантності	2
12.	Психологічні особливості толерантної особистості	2
13.	Психологічні особливості авторитарної особистості	2
14.	Принципи толерантних спілкування і соціальної взаємодії	2
15.	Психологічні основи міжкультурної комунікації	2
16.	Національна ідентичність як етнокультурний ідеал	2
17.	Проблема толерантності в контексті соціально-трудових відносин	2
18.	Політкоректність як форма прояву толерантності	2
19.	Місце толерантності в системі соціальних стосунків особистості	2
20.	Інтолерантні форми поведінки: причини виникнення і профілактика	2
21.	Толерантність і ЗМІ	2
22.	Толерантність як професійно-значуща риса соціального працівника	2
23.	Гуманістичні та екзистенційні моделі толерантності	2
24.	Природа толерантності з погляду класичного психоаналізу	2
25.	Соціально-когнітивний погляд на толерантність	2
26.	Цінності толерантності в сучасній культурі повсякденності	2
27.	Конфлікт і консенсус як базові виміри сучасної соціальності	2
28.	Глобалізація і мультикультуризм в сучасному світі	2
29.	Особливості світоглядних установок як основа релігійних конфліктів	2
30.	Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємин	2
	Разом	60

заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Толерантність у контексті процесів глобалізації та деградиціоналізації сучасних суспільств	2
2.	Аксіологічні змістовлення толерантності у повсякденні як	2

	вітакультурного явища	
3.	Соціально-філософська рефлексія толерантності	2
4.	Соціальні форми становлення толерантності	4
5.	Толерантність як культурна норма	4
6.	Толерантність як аспект соціальної справедливості	2
7.	Толерантність і філософська категорія свободи	2
8.	Ситуація морального вибору і толерантність	2
9.	Моральні межі толерантності	4
10.	Толерантність і світогляд	2
11.	Історіогенез аспектів толерантності	2
12.	Психологічні особливості толерантної особистості	2
13.	Психологічні особливості авторитарної особистості	2
14.	Принципи толерантних спілкування і соціальної взаємодії	4
15.	Психологічні основи міжкультурної комунікації	2
16.	Національна ідентичність як етнокультурний ідеал	2
17.	Проблема толерантності в контексті соціально-трудових відносин	2
18.	Політкоректність як форма прояву толерантності	2
19.	Місце толерантності в системі соціальних стосунків особистості	4
20.	Інтолерантні форми поведінки: причини виникнення і профілактика	4
21.	Толерантність і ЗМІ	2
22.	Толерантність як професійно-значуща риса вчителя	4
23.	Гуманістичні та екзистенційні моделі толерантності	2
24.	Природа толерантності з погляду класичного психоаналізу	2
25.	Соціально-когнітивний погляд на толерантність	2
26.	Цінності толерантності в сучасній культурі повсякденності	4
27.	Конфлікт і консенсус як базові виміри сучасної соціальності	2
28.	Глобалізація і мультикультуризм в сучасному світі	4
29.	Особливості світоглядних установок як основа релігійних конфліктів	2
30.	Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємин	4
	Разом	80

9. Індивідуальні завдання

1. Реферат: «Параметри толерантності особистості».
2. Реферат: «Історичний розвиток проблеми толерантності».
3. Реферат: «Толерантність в законодавстві України та у контексті міжнародної законодавчої бази».
4. Підготувати доповідь на тему: «Індивідуальна психологія толерантності: сучасні парадигми психології особистості».
5. Опрацювати тему: «Методи дослідження толерантності».

6. Підготувати доповідь з презентацією: «Психологія інтолерантності».
7. Підготувати доповідь з презентацією: «Теоретичні аспекти проблеми соціальних відносин».
8. Проаналізувати: диференціальні ознаки толерантності та інтолерантності.
9. Підготувати доповідь на тему: «Методика роботи з виховання толерантного ставлення до дітей з особливими потребами».
10. Підготуватися до дискусії на тему: «Робота з батьками учнів з особливими потребами».

10. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні).
2. Самостійна робота з книгою.
3. Ділові ігри.
4. Навчальні диспути.
5. Методи контролю.

11. Методи контролю

Дисципліна має два змістових модулі, які охоплюють матеріал усіх тем.

Система оцінювання курсу відбувається згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів, що регламентовані в університеті. Підсумковий контроль - залік. Рівень знань студентів оцінюють за 100-бальною шкалою, яка відображає: якість виконання: завдань на практичних заняттях - максимум 5 балів за одне заняття; самостійної роботи, індивідуальних творчих завдань (загалом 90 балів), а також контрольного опитування/контрольної роботи (максимум 10 балів).

При виставленні рейтингового підсумкового балу обов'язково враховується присутність студента на заняттях (у тому числі на лекційних), активність студента під час практичних занять; недопустимість пропусків; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час опитування та виконання письмових завдань; списування та плагіат, а також результати відпрацювання з поважної причини пропущених занять.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Залік

Поточний контроль та самостійна робота						Контрольна робота	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	10	100
10	10	20	10	20	20		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка	Характеристика критеріїв оцінювання
«A» «зараховано» 90-100 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість їх виконання оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.
«B» «зараховано» 80-89	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.
«C» «зараховано» 70-79	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, деякі практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість виконання жодного з них не оцінена максимальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.
«D» «зараховано» 60-69	Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не мають суттєвого характеру, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених навчальною програмою завдань виконані, деякі з них, можливо, містять помилки.
«E» «зараховано»	Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, більшість з

50-59	передбачених навчальною програмою завдань не виконані або якість виконання деяких з них оцінена кількістю балів, близькою до мінімальної.
«FX» «незараховано» 26-49	Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, більшість з передбачених навчальною програмою завдань не виконані або якість їх виконання оцінена кількістю балів, близькою до мінімальної. При додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань.
«F» «незараховано» 1-25	Теоретичний зміст курсу не засвоєний, необхідні практичні навички роботи не сформовані, усі виконані завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не підвищить якість виконання навчальних завдань.

«Зараховано» – студент добре знає програмний матеріал, не допускає суттєвих неточностей, правильно застосовує теоретичні знання під час розв’язання практичних завдань. Із загального обсягу контрольних завдань студент правильно виконав не менше 51 %.

«Не зараховано» – студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає багато суттєвих помилок, з великими труднощами виконує практичні завдання. Із загального обсягу контрольних завдань студент правильно виконав менше, ніж 51 %.

13. Методичне забезпечення

1. Нормативні документи щодо початкової освіти.
2. Опорні конспекти лекцій навчальної дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі».
3. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
4. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студента.
5. Засоби контролю і самоконтролю.
6. Список базової та допоміжної літератури.
7. Текстові та електронні варіанти тестів для поточного контролю знань студентів.
8. Інтернет-ресурси.

14. Рекомендована література

Базова

1. Бардьер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2005. 120 с.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
3. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: *монографія*. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.

4. Болтівець С.І. Теоретико-методичні засади педагогічної психогієни: *автореф. дис. докт. психол. наук*, 19.00.07. Київ, НПУ Драгоманова, 2005. 40 с.
5. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
6. Борякова Н. Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: *учеб. пособ. для студентов*. М.: АСТ, Астрель, 2008. 222 с.
7. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: *навч. посібник*. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
8. Будник О. Інклюзивна освіта: *навч. посібник*. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
9. Выготский Л. С. Основы дефектологии. СПб.: Лань, 2003. 654 с.
10. Гаврись С., Григоренко Є. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. 2009. № 11. С. 18–20.
11. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти*. 1999. №2. С. 2–4.
12. Деніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. Л.: Т-во «Надія», 2000. 256 с.
13. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова. М.: ООО «Аспект», 2005. 448 с.
14. Дети социального риска и их воспитание / под научн. ред. Л. М. Шипициной. СПб: «Речь», 2003. 144 с.
15. Дробижева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
16. Закон України «Про освіту». – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
17. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»
18. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: *наук.-метод. збірник*. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
19. Засенко В. В. Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи. *Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб.* К.: Контекст, 2000. 286 с.
20. Ілляшенко Т. Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. – <http://lib.iitta.gov.ua/2116/1/>
21. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
22. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
23. Капто А. С. Толерантность в контексте концепции «Культура мира». *Безопасность Евразии*. 2001. №1. С. 175–181.

24. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
25. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
26. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
27. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
28. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
29. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / за ред. Б. П. Пузанова. М.: Видавничий центр «Академія», 2001. 284 с.
30. Кравцова А.М. Познайся-другом стань! Книга про те, як допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.
31. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
32. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. №11. С 46–54.
33. Липа В. О., Серова С. О. Про деякі проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 121–127.
34. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. СПб.: Питер, 2006. 352 с.
35. Міллс Дж., Кроулі Р. Терапевтичні метафори для дітей та «внутрішньої дитини». – http://skazkoterra.ru/upload/library/mills_crowley.pdf.
36. Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.10 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». – http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
37. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
38. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). *Практично-методичний посібник* / за ред. Сидоренко Н.А. К.: РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
39. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Вісник №4 НДІ інклюзивної освіти* / за ред. Савчук Л. О., Юхимець І. В. Рівне: РОППО, 2013. 53 с.
40. Постанова Кабінету Міністрів від 21 серпня 2013 р. № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
41. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.

42. Родименко І. Сучасна модель супроводу дітей з особливими потребами. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 10–12.
43. Рокіч М. Природа человеческих ценностей. Нью-Йорк, 1973. 276 с.
44. Романчак Ж. І. Організаційно-методичні умови професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. *Наша школа*. 2014. № 4. С. 33–37.
45. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.
46. Слободянюк Н. Г., Софій Н. З., Найда Ю. М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* 2007. 128 с.
47. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
48. Специальная педагогика: учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др. 4-е изд., стер. М.: Изд. центр «Академия», 2005. 400 с.
49. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
50. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
51. Тернер Дж. Социальные влияния. СПб.: Питер, 2003. 256 с.
52. Указ Президента України № 588/2011 від 19 травня 2011 р. «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями».
<https://www.google.com.ua/search?q=+Указ+Президента+України+№+588%2F2011>
53. Уолцер М. О терпимости. *Лекции по этике, политике и экономике*. СПб.: Идея-Пресс, 2000. 160 с.
54. Ферт О. Г. Організація середовища в класній кімнаті та ефективної роботи під час навчання дітей з СДУГ. *Дефектологія*. 2009. № 3 (53). С. 48–56.
55. Ферт О. Г. Психолого-педагогічні умови підготовки фахівців до роботи з гіперактивними учнями у системі загальноосвітніх закладів України. К.: *Вища освіта України*. Дод. 3. Том 2 (9), 2008. С. 38–46.
56. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. СПб.: Ювента, 1999. 318 с.
57. Франкл В. Человек в поисках смысла. пер. с англ. и нем. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
58. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.

59. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
60. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
61. Фурман А. В. Ідея професійного методологування: *монографія*. Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. 207 с.
62. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
63. Хайдеггер М. *Время и бытие*. Харьков: Фолио, 2003. 256 с.
64. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта: *учеб. пособ. для вузов*. СПб: Питер, 2003. 250 с.
65. Хорни К. *Невротическая личность нашего времени. Самоанализ*. М.: Айрис-Пресс, 2004. 464 с.
66. Хьюстон М. *Введение в социальную психологию: Европейский подход: учеб. для вузов*. «Юнити-Диана», 2004. 622 с.
67. Шалин В. В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость) / В. В. Шалин. Краснодар: Периодика Кубани, 2000. 256 с.
68. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
69. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
70. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
71. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
72. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
73. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
74. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.
75. Шаюк О. Я. Особливості психологічної структури толерантності майбутніх економістів. *Психологія і суспільство*. 2011. № 3. С. 28–65.
76. Шаюк О. Я. Само толерантність як предмет теоретико-методологічного аналізу / Ольга Шаюк. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2010. Модуль 12. С. 24–28.
77. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.

78. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.
79. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. М.: Прогресс, 2006. 352 с.
80. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.
81. Якимович А. К. Свой – чужой в системах культуры. *Вопросы философии*. 2003. № 4. С. 48–60.

Додаткова:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел]. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Войтович Р. Модернізація державного управління в умовах глобальної інтеграції. *Вісник НАДУ*. 2013. № 2. С. 34–42.
3. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі: *дис. канд. пед. наук: 13.00.07*. Вінниця, 2007. 197 с.
4. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. К.: ПАРАПАН, 2005. 227 с.
5. Грива О. А. Толерантність молоді у полікультурному середовищі: моногр. К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2007. 275 с.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. К.: Знання України, 2002. 580 с.
7. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3–4. С. 14–18.
8. Липатов В. А. Семантические подходы к определению социальной толерантности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bogoslov.ru/text/print/304080.html>
9. Майборода О, Чагалова Р., Пилипенко Т. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві. К.: Фонд «Європа ХХІ», 2012. 312 с.
10. Мириманова М. Толерантность как проблема воспитания. *Развитие личности*. 2002. № 2. С. 104–116.
11. Пірен М. І. Елітологія: підручник. К.: Талком, 2014. 312 с.
12. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 1. С. 39–44.

14. Інформаційні ресурси

1. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
3. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. http://www.is.svitonline.com/luchano2/portfolio.files/Kushka_Tatobook.pdf

6. <http://novaknyha.com.ua/downloads/pdf/180.pdf>
7. http://fmho.mdpu.org.ua/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=878&Itemid=0
8. www.mon.gov.ua – веб-сторінка Міністерства освіти і науки України
9. www.nbuiv.gov.ua. – веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського
10. www.tnpu.edu.ua – веб-сторінка Тернопільського Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
11. <http://bestlessons.at.ua/> – веб-сторінка Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів
12. <http://dytyna.info/> – сайт про виховання та розвиток дітей
13. <http://bibliofond.ru/> – сайт бібліотеки наукової та студентської інформації
14. <http://teacher.at.ua/> – сайт «Вчитель вчителю, учням та батькам»
15. www.E-RANOK.com.ua
16. <http://book.osnova.com.ua>
17. www.bohdan-books.com
18. www.shkolyar.com.ua